Πρὶν ἐξετάσωμεν μίαν πρὸς μίαν τὰς δαιμονικὰς αὐτὰς μορφάς, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προβῶμεν εἰς μίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν δ α ι μ ό ν ω ν — μισὸς ἄνθρωπος, μισὸς ζῶον — καὶ τῶν μυθολογικῶν ἐκείνων τ ε ρ ά τ ω ν, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀναλογίαν καὶ σχέσιν παρουσιάζουν πρὸς ἀνθρωπόμορφα ὄντα καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν δυσειδεῖς, τερατώδεις μορφάς, προκαλούσας μόνον φόβον καὶ ἀπέχθειαν εἰς τὸ ἄκουσμά των.

Τοιαῦται τερατώδεις μορφαί, κυρίως μίξις δύο ἢ περισσοτέρων ζώων ἢ ἓν ζῶον, ἀλλὰ μὲ ἀσυνήθη διὰ τὴν φύσιν του δύναμιν καὶ ἰδιότητας, ἀπαντοῦν συχνὰ εἰς τὰς διαφόρους μυθολογικὰς ἀφηγήσεις. Ἡ συχνὴ ἀπεικόνισίς των κυρίως ὑπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν καλλιτεχνῶν δεικνύει ὅτι παρὰ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον, ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ ἀποτυπώσουν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τέρατα αὐτὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, ἡ ὁποία παρ' ὅλην τὴν ἀδυναμίαν της κατορθώνει, ὅταν πρόκειται διὰ ἡμίθεον, νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ τέρατα, τὰ ὁποῖα ἦσαν τέκνα θεῶν ἢ θεῶν καὶ ἄλλων τεράτων.

Τὰ θεογενῆ αὐτὰ τέρατα συνήθως εἶχον ταχθῆ ὑπὸ τῶν θεῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἑνὸς σκοποῦ, εἴτε αὐτὸς ἦτο ἡ φύλαξις ἑνὸς πολυτίμου ἀντικειμένου, εἴτε μιᾶς σημαντικῆς τοποθεσίας, ἰδίως πηγῶν, ποταμίων ὑδάτων κ.τ.λ. Αἱ τερατώδεις αὗται μορφαὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον στοιχεῖον εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἔχουν, οὔτε ἀνθρωπίνους σκοποὺς καὶ διάθεσιν. Δὲν εἶναι θεοί, ὑποτάσσονται εἰς τοὺς θεούς, ἐνῷ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀδύναμοι ἔμπροσθέν των ἀναγκαζόμενοι νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὴν παντοδυναμίαν των. Μόνον ἡμίθεοι, ἀπόγονοι θεῶν, δύνανται νὰ τοὺς ἀντισταθοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ φθάσουν νὰ καταστρέψουν τὰ τέρατα αὐτά, τὰ ὁποῖα οἱ θεοὶ προστατεύουν.

Συνήθως εἶναι ἀθάνατα ὄντα, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς πεθαίνουν ἀπὸ τὸ χέρι ἑνὸς ἡμιθέου, ἐξιλαστήρια θύματα εἰς μίαν προσπάθειαν νὰ δοξασθοῦν ἀκόμη περισσότερον οἱ ἡμίθεοι - ἥρωες μὲ νικηφόρους ἀγῶνας ἐναντίον των. Τὸ ἀρχικὸν ἀθάνατον στοιχεῖον αὐτῶν τῶν φανταστικῶν τερατομόρφων ὄντων θὰ ἠδύνατο νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς μία προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων νὰ δείξουν ὅτι τὸ κακόν, τὸ ἀπαίσιον καὶ ἀποτρόπαιον, αὐτὸ τὸ ὁποῖον προκαλεῖ πάντοτε τὸν ὄλεθρον καὶ τὸν θάνατον, εἶναι αἰώνιον καὶ πάντα ἀπειλεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀδυνατεῖ νὰ τὸ ἀποφύγῃ.

Τὰ κυριώτερα καὶ πλέον γνωστὰ ἀπὸ τὰ τέρατα αὐτὰ εἶναι ἡ Χίμαιρα, ἡ Λερναία Ὕδρα, οἱ δύο φοβερώτεροι κύνες τῆς μυθολογίας μας, δηλ. ὁ τρικέφαλος ἢ ἀκόμη ὁ πεντακέφαλος κύων τοῦ κάτω κόσμου Κέρβερος καὶ ὁ Ὄρθος ἢ Ὄρθρος, δηλ. ὁ κύων τοῦ τρικεφάλου τέρατος Γηρυονέως, τοῦ υἱοῦ τοῦ Χρυσάορος — πάντα τὰ ἀνωτέρω τέρατα τέκνα τῆς Ἐχίδνης καὶ τοῦ Τυφῶνος [3], τοὺς ὁποίους (γονεῖς) θὰ περιλάβωμεν εἰς τοὺς δαίμονας — καὶ ὁ Γρύψ· πρὸς τούτοις ἡ Σκύλλα καὶ ἡ Χάρυβδις τῆς Ὀδυσσείας, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ ὑπῆρξαν ἀρχικῶς ὄμορφες κοπέλλες, ὑπὸ τοῦ μύθου παρουσιάζονται ὡς τέρατα μὲ πολλαπλᾶ πόδια, λαιμούς, κεφαλὰς κ.τ.λ. [4]· ἐπίσης αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν

---

3. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 297 κ. ἑ. ...*θείην κρατερόφρον' Ἔχιδναν,* || ... *τῇ δὲ Τυφάονά φασι μιγήμεναι ἐν φιλότητι* || *δεινὸν θ' ὑβριστήν τ' ἄνομόν θ' ἑλικώπιδι κούρῃ·* || *ἡ δ' ὑποκυσαμένη τέκετο κρατερόφρονα τέκνα·* || *Ὄρθον μὲν πρῶτον... δεύτερον... Κέρβερον ὠμηστήν, ... τὸ τρίτον Ὕδρην.*

4. Ὁμήρου *Ὀδύσ.* μ 85 κ. ἑ. *ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·* || *τῆς ἦ τοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς* || *γίγνεται, ... τῆς ἦ τοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι* || *ἓξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ* || *σμερδαλέη κεφαλή, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,* || *.. πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.* Πβ. ἐπίσης μ. 104—110.

τέρατα καὶ πνεύματα καταστροφῆς ἕνεκα τῶν ἀφανισμῶν, τοὺς ὁποίους προεκάλουν μὲ τὰς ὑπερφυσικάς των δυνάμεις[5].

Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν τῶν τεράτων κατατάσσομεν καὶ ὅλους τοὺς δράκοντας - φύλακας πηγῶν, π. χ. δράκων - φύλαξ τῆς πηγῆς τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν Καδμείαν, ἢ πολυτίμων ἀντικειμένων, π. χ. δράκων - φρουρὸς τοῦ χρυσομάλλου δέρατος, δράκων - φρουρὸς τῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων, κ.τ.λ. Ἐὰν σημειώσωμεν τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ ὕδατος, τοῦ ὁποίου τόσην ἔλλειψιν εἶχε πάντοτε ὁ ἑλληνικὸς χῶρος, θὰ ἀντιληφθῶμεν, ὁποίαν τοπικὴν ἐξουσίαν δύναται νὰ ὑποκρύπτῃ μία τοιαύτη τερατώδης μορφὴ δράκου, δηλ. ὄφεως, καὶ ὁποίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν Γῆν, ἐντὸς τῆς ὁποίας σύρεται καὶ ζεῖ.

Φυσικὰ εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτῶν τῶν τεράτων ἀνήκουν καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ τέρατα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδον εἰς τὴν Θεογονίαν[6] ὡς προπάτορες τῶν μεταγενεστέρων θεῶν, δηλ. ὁ Οὐρανός, ἡ Γαῖα ἢ Χθών, ὁ Κρόνος, ἡ Ρέα, οἱ τιτᾶνες, οἱ ἑκατόγχειρες, οἱ θνητοὶ γίγαντες καὶ γενικῶς ὅλοι οἱ προολύμπιοι θεοί, καὶ τὰ ὁποῖα ὅμως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι θεοί, ἀποτελοῦν μίαν προσπάθειαν ἑρμηνείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τῶν δυνάμεων τοῦ σύμπαντος, ὅπως τὰς ἐφαντάσθη ὁ νοῦς τοῦ προϊστορικοῦ Ἕλληνος· ὡς ἐκ τούτου δὲν περιλαμβάνομεν αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν ἐξέτασιν τῶν τεράτων.

Μὲ τὰς ἀνωτέρω τερατώδεις μορφὰς δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως. Συναντῶνται εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ ἐκφράζουν τὸν φόβον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐμπρὸς εἰς τὸν ἄγνωστον κόσμον, τὰς μακρινὰς θαλάσσας, τὸν φόβον τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἐλαχίστας δυνάμεις του προσπαθεῖ νὰ ἀνταπεξέλθῃ εἰς τὰς τόσας δυσκολίας, εἰς τὸ ἄγνωστον, τὸ φοβερὸν καὶ ἀνεξιχνίαστον. Φυσικὸν ἦτο νὰ δημιουργήσουν τὰς τερατώδεις αὐτὰς μορφὰς καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ ὅλην τὴν πλουσίαν φαντασίαν καὶ τὴν ἔμφυτον ἀνάγκην διὰ ἑρμηνείαν, ἡ ὁποία τοὺς χαρακτηρίζει. Αἱ «δαιμονικαὶ» ὅμως μορφαί, οἱ δαίμονες τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, εἶναι κάτι τὸ διαφορετικόν.

Εἶναι μία δημιουργία τοῦ πνεύματος, τῆς φαντασίας τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦ, ἡ ὁποία διαφέρει ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἀντιστοίχους φανταστικὰς μορφὰς τῶν Ἀνατολικῶν θρησκειῶν καὶ ἰδίως τῆς Αἰγυπτιακῆς. Εἶναι ὄντα ἀνθρωπόμορφα ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, δηλ. ἡ μορφή των — κεφαλὴ καὶ γενικὰ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ σώματος — εἶναι ἀνθρωπίνη, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον σῶμά των εἶναι ζωῶδες, ἢ ἔχουν μὲν ἀνθρώπινον σῶμα, ἀλλὰ ἀλλοιωμένον μὲ ζωώδη χαρακτηριστικά. Διαφέρουν ἑπομένως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶναι θεοί, ἂν καὶ εἶναι ἀπόγονοι θεῶν. Κατὰ κανόνα ἔχουν κεφαλὴν καὶ κορμὸν ἀνθρώπινον, τὸ ὑπόλοιπον δὲ σῶμα αὐτῶν εἶναι ζωῶδες. Πρόκειται δηλ. διὰ ἀνθρωπόμορφα ζῶα ἢ καλλίτερον ζωο ανθρώπινα ὄντα. Μεγάλη εἶναι ἡ ποικιλία τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα ἑνώνονται μὲ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον καὶ δημιουργοῦν τὸν δαίμονα, τὸ δαιμονικὸν ὄν. Ὁ ταῦρος, τὸ ἄλογον, ὁ λέων, ὁ πάνθηρ, ἡ ἀρκούδα, ὁ λύκος, τὸ ἐλάφι, ὁ τράγος, τὸ κριάρι, ὁ ἀρουραῖος, ἡ χελώνη, ὁ ὄφις, τὸ δελφίνι, ἡ κουκουβάγια, ὁ ἀετός, ὁ κύκνος, τὸ γεράκι, τὸ περιστέρι κ. ἄ. εἶναι ἐνδεικτικῶς τὰ πλέον ἀντιπροσωπευτικὰ ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτά[7].

Ἀκολούθως θὰ ἀναφέρωμεν ἐν ὀλίγοις τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ δαιμονικὰ αὐτὰ

---

5. Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλειφθῇ καὶ ἡ ἀναφορὰ τῆς ὀρθολογιστικῆς ἑρμηνείας τοῦ μύθου, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες ὑπῆρξαν πουλιά, τὰ ὁποῖα ἦλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον φέροντας παντοῦ τὴν καταστροφήν.

6. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 116—800. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἡ γενεαλογία τῶν προολυμπίων θεῶν.

7. Παν. Λεκατσᾶ, *Καταγωγὴ τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ δοξασιῶν*, Ἀθῆναι 1951, σ. 42 κ. ἑ.

ὄντα, ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπομόρφους δαίμονας, καὶ θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς ἰδιομορφίας αὐτῶν παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Κατόπιν θὰ συγκρίνωμεν τὰς μορφὰς αὐτὰς πρὸς ἀντιστοίχους τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν καὶ ἰδίως τοῦ αἰγυπτιακοῦ πανθέου πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν βαίνομεν ἀπὸ τὰ δαιμονικὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν περισσότερον ἐξανθρωπισθῆ.

Ἡ Γοργὼ ἢ Μέδουσα[8]. Μία ἀπὸ τὰς τρεῖς Γοργόνας, θυγατέρας τῆς Κητοῦς καὶ τοῦ θαλασσίου γέροντος Φόρκυνος, ἡ μόνη θνητὴ ἀπὸ τὰς ἀδελφάς της (τὰς ἄλλας δύο Σθεν(ν)ὼ καὶ Εὐρυάλην δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν ἀπὸ μίαν ἄποψιν εἰς τὰ τέρατα), ἡ ὁποία στέλλει τὸ κεφάλι της τὸ ἀποτρόπαιον, τὸ κεφάλι τῆς *φοβερῆς γιγάντιας μορφῆς*, εἰς ὅσους ἐπιχειροῦν νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὸν κόσμον της[9]. Αἱ Γοργόνες εἶχαν χρυσᾶ πτερά, χάλκινα χέρια, χαυλιόδοντας καὶ φίδια εἰς τὸ κεφάλι, τὰ ὁποῖα ἐτυλίγοντο ὡς ζώνη γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα. Τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς, ἕνα εἶδος μάσκας, ἀπελίθωνε, ὅποιον τὸ ἀντίκρυζε, ἠδύνατο δὲ νὰ ἐμφανίζεται ἄλλοτε εἰς τὸν κάτω κόσμον, ὡς αὐτοάμυνα τῆς Περσεφόνης, καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν αἰγίδα τοῦ Διὸς καὶ τὸν θώρακα τῆς ἀλκιμάχης Ἀθηνᾶς ὡς γοργόνειον. Ἡ κεφαλὴ τῆς Γοργοῦς, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἀποτρόπαιος εἰς τὴν γεωμετρικὴν καὶ ἀρχαϊκὴν τέχνην, ἐξελίσσεται εἰς τὰ κλασσικὰ καὶ ἑλληνιστικὰ χρόνια εἰς κεφαλὴν ὄμορφης κόρης. Κατὰ τὸν Malten[10] ἡ Μέδουσα πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἀρχικῶς μία ἀνεξάρτητος θεότης τῆς γῆς. Μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν εἰς τὴν πρωτογονικὴν αὐτὴν θεότητα καὶ τὸ δέος διὰ τὰ ἄγνωστα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου τοποθετεῖται καὶ ἡ Μέδουσα, καθὼς καὶ μίαν σειρὰν ἀνεπιτυχῶν προσπαθειῶν πρὸς κατάκτησιν τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν.

Ἐξ ἴσου ἀποτρόπαιος δαίμων ὑπῆρξε καὶ ἡ Ἔχιδνα[11], ἡ ὁποία ἐγεννήθη ὁμοίως ἐκ τῆς Κητοῦς καὶ τοῦ Φόρκυνος. Ἦτο ἀπὸ τὴν μέσην καὶ ἄνω ὄμορφη κοπέλλα, ἀπὸ τὴν μέσην καὶ κάτω τεράστιος ὄφις, ὁ ὁποῖος ἐσύρετο εἰς τὰ κοιλώματα τῆς θεᾶς Γῆς καὶ κατεβρόχθιζε ζωντανὰ τὰ θύματά του. Ἐγεννήθη εἰς ἕνα σπήλαιον κάτω ἀπὸ ἕνα βράχο, μακρὰν ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους εἰς τὰ «Ἄριμα», τὰ ὁποῖα ὁ Ὅμηρος χαρακτηρίζει ὡς τὸν κοιτῶνα τοῦ Τυφωέως, δηλ. τοῦ συζύγου της[12]. Παρίστατο πτερωτή, μὲ σῶμα ὄφεως. Τέκνα αὐτῆς καὶ τοῦ Τυφωέως ὑπῆρξαν τὰ φοβερὰ τέρατα, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀνεφέραμεν, ὁ Κέρβερος, ὁ Ὄρθος ἢ Ὄρθρος — δημιούργημα τοῦ ἰδίου τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς μητρός του ἡ Σφίγξ, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω — καὶ ὁ λέων τῆς Νεμέας. Ἐπίσης τέκνα τῆς Ἐχίδνης εἶναι ἡ Λερναία ὕδρα καὶ ἡ Χίμαιρα (=ἕνωσις λέοντος, αἰγὸς καὶ ὄφεως), ἡ ὁποία ἔβγαζε ἀπὸ τὸ στόμα της φωτιά. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον[13] τὴν Ἔχιδναν ἐφόνευσεν ἕνας ἄλλος δαίμων, ὁ Ἄργος ὁ πολυόμματος. Ἡ Ἔχιδνα, ὅπως

---

8. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 274 κ.ἑ. *Γοργούς θ', αἳ ναίουσι πέρην κλυτοῦ Ὠκεανοῖο || ἐσχατιῇ πρὸς νυκτός, ἵν' Ἑσπερίδες λιγύφωνοι, || Σθεννώ τ' Εὐρυάλη τε Μέδουσά τε λυγρὰ παθοῦσα || ἡ μὲν ἔην θνητή, αἱ δ' ἀθάνατοι καὶ ἀγήρῳ || αἱ δύο.*

9. Ὁμήρου *Ὀδύσ.* λ 633 κ.ἑ. . . *ἐμὲ δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει, || μή μοι Γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου || ἐξ Ἄϊδος πέμψειεν ἀγαυὴ Περσεφόνεια.*

10. L. Malten, *JDAI*, 1914, σ. 184· 1925, σ. 121 κ.ἑ. Πβ. *O.C.D.* s. v. Gorgo.

11. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 295 κ.ἑ. (βλ. ὑποσ. 3).

12. Ὁμήρου *Ἰλιὰς* Β 782 κ.ἑ. . . *ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ || εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.*

13. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* II. 1. 3. . . *τούτου δὲ Ἄργος ὁ πανόπτης λεγόμενος . . . λέγεται δὲ ὅτι καὶ τὴν Ταρτάρου καὶ Γῆς Ἔχιδναν, ἣ τοὺς παριόντας συνήρπαζεν, ἐπιτηρήσας κοιμωμένην ἀπέκτεινεν.*

καὶ ἡ Μέδουσα, ἀποτελεῖ συνδυασμὸν τῆς δαιμονικῆς θεότητος μὲ τὸ αἴσθημα τῶν ποικίλων φόβων τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου.

Διὰ τὸν σύζυγον τῆς Ἐχίδνης, τὸν Τυφῶνα ἢ Τυφωέα, ἐπικρατεῖ σύγχυσις. Εἰς τὸν Ὁράτιον[14] συγχέεται μὲ τοὺς Γίγαντας. Ὁ Ἡσίοδος[15] μᾶς παραδίδει ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Γαίαν καὶ τὸν Τάρταρον μετὰ τὴν ἧττταν τῶν Τιτάνων. Εἶχεν ἑκατὸ κεφαλὰς μὲ μορφὴν δράκοντος, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξήρχοντο φωναὶ ὅλων τῶν θηρίων· προσέτι εἶχεν ἰσχυρὰ πόδια καὶ χέρια (πιθανῶς 100 ἢ 100 ζεύγη, ἂν καὶ ὁ Ἡσίοδος σιωπᾷ ἐπ' αὐτοῦ) καὶ θὰ εἶχε προξενήσει μεγάλας καταστροφάς, ἐὰν ὁ Ζεὺς δὲν τὸν πολεμοῦσε ἐξ ἀρχῆς μὲ τοὺς κεραυνούς του καὶ δὲν τὸν εἶχε κατακρημνίσει εἰς τὰ Τάρταρα, δημιουργῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἡφαίστειον τῆς Αἴτνης. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑδρίαν τοῦ Μονάχου τοῦ 550 π. Χ. ὁ Τυφὼν ἀπεικονίζεται μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλήν[16].

Ἐν συνεχείᾳ ἔχομεν δύο τριάδας μὲ γυναικείας δαιμονικὰς μορφάς, τὰς Ἐρινύας (Ἀληκτώ, Τισιφόνη καὶ Μέγαιρα) καὶ τὰς θεὰς Γραίας (Πεμφρηδώ, Ἐνυὼ καὶ Δεινὼ ἢ Περσώ).

Αἱ Ἐρινύες ἢ Μανίαι ἢ Εὐμενίδες ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον ἔρρευσεν ἀπὸ τὸν ἀκρωτηριασμένον Οὐρανόν, ὅτε ἐκτυπήθη ἀπὸ τὸν υἱόν αὐτοῦ Κρόνον καθ' ὑπόδειξιν τῆς μητρός του Γαίας. Ὁ Ἡσίοδος[17] τὰς ὀνομάζει *κρατερὰς* καὶ παραδίδει ὅτι μαζὶ μὲ αὐτὰς ἐγεννήθησαν οἱ Γίγαντες καὶ αἱ Μελίαι Νύμφαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθεν ἕνα σκληρὸν γένος ἀνθρώπων, τὸ χάλκινον γένος. Ἀπὸ τὰ γεννητικὰ ὄργανα τοῦ Οὐρανοῦ, τὰ ὁποῖα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη.

Αἱ Ἐρινύες ἦσαν γραῖαι μὲ μαλλιὰ ὅλο φίδια. Εἶχον δέρμα μαῦρο καὶ ἐνδύματα σκοῦρα. Ἄλλοτε εἶναι πτερωταὶ καὶ ἐνθυμίζουν τὰς Ἁρπυίας, ἄλλοτε ὄχι. Ἡ ἀναπνοή των καὶ ἡ ὀσμή των ἦσαν ἀνυπόφοροι, ἀπὸ δὲ τὰ μάτια των ἐξήρχετο δηλητηριασμένος ἀφρός. Ἡ φωνή των ὡμοίαζε μὲ τοὺς μυκηθμοὺς τῶν ταύρων, ἄλλοτε δὲ μὲ ὑλακὴν σκύλου[18]. Κρατοῦσαν ἀναμμένους δαυλοὺς καὶ φίδια, κατοικοῦσαν δὲ εἰς τὸν κάτω κόσμον. Ἡ πρώτη ὠνομάζετο Ἀληκτὼ (ἀκατάπαυστη), ἡ δεύτερη Τισιφόνη (ἀνταποδίδουσα) καὶ ἡ τρίτη Μέγαιρα (φθονερὴ ὀργή). Καὶ αἱ τρεῖς ἦσαν παρθένοι καὶ ἀντεπροσώπευον τὴν ὠργισμένην μητέρα, ἡ ὁποία κατεπιέσθη ἢ ἐδολοφονήθη. Ὡς γρήγορα σκυλιὰ κατεδίωκον ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦσαν τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσαν κοινωνικὴν τάξιν. Ἐπίσης ὑπερήσπιζον τὰ δικαιώματα τοῦ πατρὸς καὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀδελφῶν, ἀλλὰ ὑπεράνω πάντων ἔθετον τὰς ἔστω καὶ ἀδίκους ἀξιώσεις

---

14. Ὁρατ. *Ὠδαὶ* 3. 4. 53 κ.ἑ. *sed quid Typhoeus et validus Mimas,* || *aut quid minaci Porphyrion statu,* || *quid Rhoetus evulsisque truncis* || *Enceladus iaculator audax* || *contra sonantem Palladis aegida* || *possent ruentes?*

15. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 820 κ.ἑ. *Αὐτὰρ ἐπεὶ Τιτῆνας ἀπ' οὐρανοῦ ἐξέλασε Ζεύς,* || *ὁπλότατον τέκε παῖδα Τυφωέα Γαῖα πελώρη* || *Ταρτάρου ἐν φιλότητι διὰ χρυσέην Ἀφροδίτην.*

16. A. B. Cook, *Zeus. A study in ancient religion*, N. Υ. 1965, τόμ. 2, σ. 731.

17. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 183 κ.ἑ. *ὅσσαι γὰρ ῥαθάμιγγες ἀπέσσυθεν αἱματόεσσαι,* || *πάσας δέξατο Γαῖα· περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ* || *γείνατ' Ἐρινῦς τε κρατερὰς μεγάλους τε Γίγαντας, ... Νύμφας θ' ἃς Μελίας καλέουσ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν.* Πβ. ἐπίσης *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 803 κ.ἑ.

18. Αἰσχ. *Χοηφ.* 289 κ.ἑ. ... *κινεῖ, ταράσσει καὶ διωκάθει πόλεως* || *χαλκηλάτῳ πλάστιγγι λυμανθὲν δέμας·* 924 *ὅρα, φύλαξαι μητρὸς ἐγκότους κύνας.*

τῆς Μητρὸς (περίπτωσις Ὀρέστου). Αἱ *γραῖαι - δαίμονες*, δηλ. αἱ Εὐμενίδες, ἔχαιρον ἀπολύτου σεβασμοῦ, ὅπως καὶ αἱ Μοῖραι [19].

Ἀπὸ τὰς Ἐρινύας διακρίνονται αἱ θεαὶ Γραῖαι, κόραι τοῦ Φόρκυνος καὶ τῆς Κητοῦς, αἱ καλλιπάρειοι Γραῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν μὲ ἄσπρα μαλλιά [20]. Παραδίδονται καὶ ὡς Φορκίδες [21]. Ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει μόνον δύο, τὴν Πεμφρηδὼ καὶ τὴν Ἐνυώ. Ἐθεωροῦντο ὡς θεαὶ μάντιδες, εἰς δὲ τὸν Ὁμηρικὸν Ὕμνον εἰς *Ἑρμῆν* ἐμφανίζονται ὡς μέλισσαι. Διὰ τὴν τρίτην παρεδόθησαν δύο ὀνόματα, Δεινὼ ἢ Περσώ. Εἰς τὸν «Προμηθέα» παραδίδεται ὅτι ἦσαν παρθένοι καὶ ὡμοίαζον μὲ κύκνους [22]. Τὸ δαιμονικὸν στοιχεῖόν των ἦτο τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸν κοινὸν μάτι καὶ δόντι των. Κατῴκουν εἰς ἕνα σπήλαιον εἰς τὴν εἴσοδον τῆς χώρας τῶν Γοργόνων, πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὴν Κισθήνην, τὴν χώραν μὲ τὰ τριαντάφυλλα τῶν βράχων. Ὁ Περσεὺς ἥρπασε τὸ κοινὸ μάτι των, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔδιδε ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην, καὶ διὰ νὰ τοὺς τὸ ἐπιστρέψῃ τοῦ ἀπεκάλυψαν τὸν μοναδικὸν τρόπον νὰ νικήσῃ τὴν Γοργὼ (Μέδουσαν).

Ἀκολούθως θὰ ἐξετάσωμεν μίαν ἀνδρικὴν δαιμονικὴν μορφήν, τὸν Ἄργον τὸν πολυόμματον. Εἶχε τεραστίας διαστάσεις καὶ ἕνα τρίτο μάτι εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς κεφαλῆς· κατ' ἄλλην παράδοσιν εἶχε δύο μάτια ἐμπρὸς καὶ δύο ὀπίσω [23], δηλ. εἶχε δύο ὄψεις, ὅπως ὁ Βορέας, κατὰ δὲ τὸν Αἰσχύλον εἶχε πολλὰ μάτια. Παραδίδεται ὅτι ἐσκότωσε ἕναν ταῦρον καὶ ἕναν σάτυρον, οἱ ὁποῖοι ἐπροξένουν καταστροφὰς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐπίσης κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον [24] ἔλαβεν ἐκδίκησιν ἀπὸ τοὺς φονεῖς τοῦ Ἄπιδος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Φορωνέως. Ὅτε ἡ Ἰὼ ἡ Ἰνάχου μετεμορφώθη εἰς δάμαλιν, ἡ Ἥρα ἔστειλε τὸν Ἄργον νὰ τὴν παρακολουθῇ [25]· ὅμως ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ Διός [26]. Ἡ Ἥρα ἀκολούθως τὸν μετεμόρφωσεν εἰς παγῶνι [27], μὲ τὰ μάτια του δὲ ἐστόλισε τὴν οὐρὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς πτηνοῦ.

Αἱ Ἅρπυιαι (ἁρπακτικαὶ) ἦσαν θυγατέρες τοῦ κενταύρου Θαύμαντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γαίας, καὶ τῆς Ὠκεανίδος Ἠλέκτρας. Ἀδελφή των ὑπῆρξεν ἡ Ἶρις. Παριστάνοντο πτερωταὶ καὶ ταχεῖς εἰς τοὺς πόδας. Εἶχον χέρια γαμψὰ διὰ νὰ ἁρπάζουν εὐκόλως. Ἦσαν θεαὶ τῶν θυελλῶν καθὼς καὶ προσωποποίησις

---

19. Σημειωτέον ὅτι αἱ Μοῖραι, αἱ Ὧραι, αἱ Χάριτες, καθὼς καὶ ἄλλαι καλοκάγαθοι θεότητες δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὰς δαιμονικὰς μορφάς, διότι οὐδὲν ζωῶδες στοιχεῖον εἶχον.

20. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 270 κ.ἑ. *Φόρκυϊ δ' αὖ Κητὼ Γραίας τέκε καλλιπαρήους* || *ἐκ γενετῆς πολιάς, τὰς δὴ Γραίας καλέουσιν* || *ἀθάνατοί τε θεοὶ χαμαὶ ἐρχόμενοί τ' ἄνθρωποι,* || *Πεμφρηδώ τ' ἐύπεπλον Ἐνυώ τε κροκόπεπλον.*

21. Ὡς Φορκίδες παραδίδονται καὶ αἱ τρεῖς Γοργόνες (Σθεννώ, Εὐρυάλη καὶ Μέδουσα, βλ. ἀνωτ. σ. 248), ἐπειδὴ καὶ αὗται φέρονται ὡς θυγατέρες τοῦ Φόρκυνος.

22. Αἰσχ. *Προμ.* 792 κ.ἑ. *πόντου περῶσα φλοῖσβον, ἔστ' ἂν ἐξίκῃ* || *πρὸς Γοργόνεια πεδία Κισθήνης, ἵνα* || *αἱ Φορκίδες ναίουσι, δηναιαὶ κόραι* || *τρεῖς κυκνόμορφοι, κοινὸν ὄμμ' ἐκτημέναι,* || *μονόδοντες, ἃς οὔθ' ἥλιος προσδέρκεται* || *ἀκτῖσιν οὔθ' ἡ νύκτερος μήνη ποτέ.*

23. Σχόλ. εἰς Εὐριπ. *Φοίν.* 1116.

24. Ἀπολλοδ. *Βιβλιοθ.* II. 1. 4 *ἐξεδίκησε δὲ καὶ τὸν Ἄπιδος φόνον, τοὺς αἰτίους ἀποκτείνας.*

25. Αἰσχύλ. *Προμηθ.* 677 κ.ἑ. *βουκόλος δὲ γηγενὴς* || *ἄκρατος ὀργὴν Ἄργος ὠμάρτει, πυκνοῖς* || *ὄσσοις δεδορκὼς τοὺς ἐμοὺς κατὰ στίβους.*

26. Ἀπολλοδ. *Βιβλιοθ.* II. 1. 3 *Διὸς δὲ ἐπιτάξαντος Ἑρμῇ κλέψαι τὴν βοῦν, ... ἐπειδὴ λαθεῖν οὐκ ἐδύνατο, λίθῳ βαλὼν ἀπέκτεινε τὸν Ἄργον, ὅθεν ἀργειφόντης ἐκλήθη.* Πβ. Ἡσιοδ. *Ἔργ. καὶ Ἡμ.* 68.

27. Μόσχος II 57 κ.ἑ.· Ὀβιδίου *Μεταμ.* I 722 κ.ἑ.· Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. *Ὄρνιθ.* 102.

τῆς θυέλλης καὶ τοῦ ταχέος καὶ αἰφνιδίου θανάτου· διὰ τοῦτο, ὁσάκις ἐγίνετο λόγος περὶ ἀποθνησκόντων καὶ οὐδὲν ἴχνος καταλειπόντων, ἐλέγετο ὅτι αὐτοὺς *Ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο*. Σπανίως εἰκονίζονται ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν. Εἰς τὴν Ἰλιάδα[28] παραδίδεται ὅτι μία Ἅρπυια, ἡ Ποδάργη, ἐγέννησε μὲ τὸν Ζέφυρον τὸν Ξάνθον καὶ τὸν Βαλίον, τὰ δύο ἀθάνατα ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέως. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἄλογον καὶ ἡ ταχύτης του ὁμοιάζει μὲ τὸν ἄνεμον καὶ τὰ γρήγορα πουλιά. Ὁ Ἡσίοδος[29] ἀναφέρει δύο Ἁρπυίας, τὴν Ἀελλὼ καὶ τὴν Ὠκυπέτην. Ἀντίπαλοί των ὑπῆρξαν κατὰ τὴν γνωστὴν ἱστορίαν τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας μὲ τὸν τυφλὸν μάντιν Φινέα οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βορέα, ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς, οἱ ὁποῖοι τελικῶς τὰς ἐνίκησαν.

Εἰς τὰς γυναικείας δαιμονικὰς μορφὰς ἀνήκουν καὶ αἱ Σειρῆνες, αἱ θυγατέρες τοῦ Ἀχελώου. Αὗται ὑπῆρξαν ἀπὸ τὰς πλέον ἰδιομόρφους μορφὰς τῆς μυθολογίας. Ἂς σημειωθῇ ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰς γυναικείας Σειρῆνας ἀπαντοῦν εἰς τὴν τέχνην καὶ Σειρῆνες μὲ ἀνδρικὴν μορφήν. Συνήθως ἐμφανίζονται μὲ κεφαλήν, χέρια καὶ στήθη γυναικεῖα, τὸ ὑπόλοιπον δὲ σῶμα πτηνοῦ. Εἶχον ἰδιαιτέραν κλίσιν εἰς τὴν μουσικὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐσχετίζοντο μὲ τὰς Μούσας. Ἔπαιζον λύραν ἢ αὐλὸν καὶ τραγουδοῦσαν. Μαρτυροῦνται τρεῖς μὲ τὰ ὀνόματα Θελξιέπεια, Ἀγλαόπη καὶ Πασινόη ἢ κατ' ἄλλην μαρτυρίαν Παρθενόπη, Λευκωσία καὶ Λίγεια. Ἐπιστεύετο[30] ὅτι συνεδέοντο μὲ τὸν Ἅδη καὶ τὴν Περσεφόνην καὶ ὅτι ὑπεδέχοντο τοὺς νεκροὺς εἰς τὸν κάτω κόσμον μαγεύουσαι αὐτοὺς μὲ τὴν γλυκεῖαν φωνήν των. Μία τοιαύτη παράδοσις ἴσως θέλει νὰ δείξῃ ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ σκληρότης τοῦ θανάτου καθίσταται ἠπιωτέρα μὲ τὴν μουσικήν. Αἱ μαρτυρούμεναι ἀνδρικαὶ μορφαὶ Σειρήνων ἴσως νὰ παρηγόρουν κατ' ἀντιδιαστολὴν τὸν θάνατον γυναικῶν. Ἡ σχέσις των αὐτὴ μὲ τὸν θάνατον σχετίζεται καὶ μὲ τὴν Ὁμηρικὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Σειρῆνες μὲ τὸ τραγούδι των ἐμάγευον καὶ παρέσυρον εἰς τὸν θάνατον, ὅσους γοητευμένοι τὰς ἐπλησίαζον[31]. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρὰ τὴν γοητείαν των ἐσώθη ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας τῆς Κίρκης. Ἐπίσης ὁ Ὀρφεὺς διέσωσε τοὺς Ἀργοναύτας, συναγωνισθεὶς μὲ τὰς Σειρῆνας εἰς τὴν μουσικήν[32]. Ὁ Ὑγῖνος[33] μαρτυρεῖ, ὅτι αἱ Σειρῆνες θὰ ἀπέθνησκον, ἐὰν ἕνας θνητὸς κατώρθωνε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ τραγούδι των. Τὸ ὅτι παρίσταντο μὲ σῶμα πτηνοῦ, ἴσως νὰ ἀπηχῇ κάποιαν σχέσιν μὲ τὰς ψυχάς, τὰς ὁποίας ἀνέκαθεν φανταζόμεθα πτερωτάς· ἴσως νὰ εἶχον σχέσιν μὲ οἰωνοὺς ἢ μὲ ἄλλας πτερωτάς, ὑπερκοσμίους δυνάμεις. Παραστάσεις αὐτῶν ἔχουν σωθῇ ἰδίως εἰς τὰ νεκροκορίνθια ἀγγεῖα καὶ τὰς ἀττικὰς ληκύθους. Αὗται, ἂν καὶ ἀποτρόπαιαι εἰς τὰ ἀρχαϊκὰ χρόνια, μεταμορφώνονται εἰς τὰ κλασσικὰ καὶ ἑλληνιστικὰ εἰς ὄμορφες κόρες, αἱ ὁποῖαι παίζουν ρόλον Μουσῶν.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν γυναικείων δαιμονικῶν μορφῶν ἀκολουθοῦν πέντε ἀνδρικαὶ μορφαὶ δαιμόνων τοῦ ὑγροῦ στοιχείου.

Πρῶτον ὁ Ἀχελῷος. Ἦτο προσωποποίησις τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ καὶ

---

28. Ὁμήρου *Ἰλ.* Π 150 κ.ἑ.

29. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 266 κ.ἑ. ... *ἡ δ' ὠκεῖαν τέκεν Ἶριν || ἠυκόμους θ' Ἁρπυίας Ἀελλώ τ' Ὠκυπέτην τε.*

30. Εὐριπ. *Ἑλένη* 167 *πτεροφόροι νεάνιδες, || παρθένοι Χθονὸς κόραι || Σειρῆνες.*

31. Ὁμήρου *Ὀδύσ.* μ 39—54, 165 κ.ἑ.

32. Ἀπολ. Ῥοδ. *Ἀργον.* Δ 893 κ ἑ. Πβ. Ἀπολλόδ. *Βιβλιοθ.* Ι. 9.25 ... *παραπλεόντων δὲ Σειρῆνας αὐτῶν, Ὀρφεὺς τὴν ἐναντίαν μοῦσαν μελῳδῶν τοὺς Ἀργοναύτας κατέσχε. μόνος δὲ Βούτης ἐξενήξατο πρὸς αὐτάς, ὃν ἁρπάσασα Ἀφροδίτη ἐν Λιλυβαίῳ κατῴκισε.*

33. Ὑγίν. *Fab.* 141.

πατὴρ τῶν Σειρήνων. Ἦτο υἱὸς τῆς Τηθύος καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ Ὅμηρος[34] ἀντιθέτως τὸν τοποθετεῖ πρὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὴν *ἀρχὴν τοῦ παντός*. Παριστάνετο μὲ κορμὸν ἀνθρώπου καὶ ἰχθυόμορφο σῶμα ἀπὸ τὴν μέσην καὶ κάτω. Εἰς τὸ κεφάλι ἔφερε δύο μεγάλα κέρατα, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔσπασεν ὁ Ἡρακλῆς· ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς πληγῆς ἐγεννήθησαν αἱ Σειρῆνες.

Ἀκολουθοῦν τέσσαρες μορφαὶ δαιμόνων τῆς θαλάσσης, ὁ Νηρεύς, ὁ Πρωτεύς, ὁ Τρίτων καὶ ὁ Γλαῦκος. Εἶναι οἱ πλέον ἀντιπροσωπευτικοί, διότι εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν εἶναι πολλοὶ οἱ θαλάσσιοι δαίμονες λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας τοῦ ὑγροῦ στοιχείου εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον.

Ὁ Νηρεὺς ἦτο υἱὸς τῆς Γαίας καὶ τοῦ Πόντου, ἀδελφὸς τῆς Εὐρυβίας καὶ τοῦ Φόρκυνος. Τὸ κύριον χαρακτηριστικόν του ἦτο ἡ δυνατότης του νὰ μεταμορφώνεται ἀδιάκοπα. Τὸ ἰχθυόμορφον κάτω μέρος τοῦ σώματός του δεικνύει τὴν ἄμεσον σχέσιν αὐτοῦ μὲ τὸν θαλάσσιον κόσμον. Παρὰ ταῦτα τὸν συναντῶμεν συχνὰ καὶ ἐκτὸς θαλάσσης. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἀπολλοδώρου[35] ὁ Νηρεὺς μετεμορφώθη εἰς ὄφιν κατὰ τὴν πάλην του μὲ τὸν Ἡρακλῆ· ἀκολούθως ὁ Ἡρακλῆς, σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὰς θεὰς τῆς Τύχης, ἔδεσε τὸν Νηρέα καὶ αὐτὸς διὰ νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ τοῦ ἀπεκάλυψε τὸν τρόπον διὰ νὰ λάβῃ τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων. Ὁ περιορισμὸς μὲ δεσμὰ τοῦ θαλασσίου δαίμονος διὰ νὰ ἀναγκασθῇ κατόπιν νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν λύσιν ἑνὸς δυσκόλου θέματος εἶναι ἕνα μοτίβο, τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ εἰς τὰς μυθολογικὰς διηγήσεις (π. χ. πάλη Πρωτέως - Μενελάου, Τρίτωνος — Ἡρακλέους, κ. ἄ.). Ὁ Νηρεὺς εἰκονίζεται τριπρόσωπος εἰς τὸ γλυπτὸν (Νο 35) τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως νὰ παρακολουθῇ τὴν πάλην τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Τρίτωνος. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον[36] ὁ Νηρεὺς ἐκυριάρχησεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν θαλάσσιον μυθολογικὸν χῶρον πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ποσειδῶνος, διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν σοφίαν καὶ φιλαλήθειάν του. Ἀπὸ τὴν Ὠκεανίδα Δωρίδα ἀπέκτησε 50 θυγατέρας, τὰς Νηρηΐδας, ἀπὸ δὲ τὴν Ἀφροδίτην τὸν Νηρίτην.

Ἰδιότητας μεταμορφώσεων συναντῶμεν καὶ εἰς τὸν Πρωτέα, τὸν *ἅλιον γέροντα*[37]. Τὸ ὄνομά του ὑποδηλοῖ τὸν πρωτόγονον. Γονεῖς του ἀναφέρονται ὁ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀργυφία (περισσότερον ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸν τόπον, ὅπου συναντᾶται). Κατοικεῖ εἰς μίαν ἀμμώδη νῆσον κοντὰ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν Φάρον, ὅπου φυλάττει τὰς φώκας τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ ὁποίου εἶναι θεράπων[38]. Εἶχε τὴν δύναμιν νὰ προλέγῃ τὰ μέλλοντα καὶ νὰ μεταμορφώνεται εἰς οἱονδήποτε πρᾶγμα (ὕδωρ, πῦρ, λέων, ὄφις, λεοπάρδαλις, δένδρον κ. ἄ.)[39]. Ὁ Μενέλαος κατόπιν τῆς συμβουλῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ Πρωτέως, Εἰδοθέας, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ μεταγενεστέρα μυθικὴ παράδοσις φέρει αὐτὸν καὶ βασιλέα τῆς Αἰγύπτου[40] ἢ ἐκ τῆς Θρᾴκης μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Αἴγυπτον[41].

---

34. Ὁμήρου *Ἰλ.* Φ 194.

35. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* II. 5. 11 *συλλαβὼν δὲ αὐτὸν κοιμώμενον καὶ παντοίας ἐναλλάσσοντα μορφὰς ἔδησε, καὶ οὐκ ἔλυσε πρὶν ἢ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ ποῦ τυγχάνοιεν τὰ μῆλα καὶ αἱ Ἑσπερίδες.*

36. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 233 κ.ἑ.

37. Ὁμήρ. *Ὀδύσ.* δ 365.

38. Ibid. δ 385.

39. Ibid. δ 417.

40. Ἡροδ. II. 112. 1. *Τούτου δὲ ἐκδέξασθαι τὴν βασιληίην ἔλεγον ἄνδρα Μεμφίτην, τῷ κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν οὔνομα Πρωτέα εἶναι. Πβ. ἐπίσης II. 118.3 καὶ οὐκ ἂν δικαίως αὐτοὶ δίκας ὑπέχειν, ἃ Πρωτεὺς ὁ Αἰγύπτιος [βασιλεὺς] ἔχει.*

41. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* II. 5. 9. *ἐκ Θάσου δὲ ὁρμηθεὶς* (ἐνν. Ἡρακλῆς) *ἐπὶ Τορώνην Πολύγονον καὶ Τηλέγονον, τοὺς Πρωτέως τοῦ Ποσειδῶνος υἱούς, παλαίειν προκαλουμένους κατὰ τὴν πάλην ἀπέκτεινε.*

Τὸ ὄνομα τοῦ Τ ρ ί τ ω ν ο ς εἶναι μᾶλλον προελληνικόν. Ὁ Πίνδαρος[42] μᾶς μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Ἀργοναῦται, ὅτε ἐπέστρεφον ἀπὸ τὴν Κολχίδα, συνήντησαν εἰς τὰ Ἀφρικανικὰ παράλια ἕναν Τρίτωνα μὲ μορφὴν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑπέδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὰ ἀβαθῆ ὕδατα τῆς Κυρήνης καὶ τοὺς προεφήτευσεν ὅτι ἕνας ἀπόγονός των θὰ ἵδρυεν ἐκεῖ ἀποικίαν. Ὁ Βεργίλιος[43] μᾶς διηγεῖται τὴν ἱστορίαν ἑνὸς Τρίτωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄριστος εἰς τὸ νὰ φυσᾷ τὸ κογχύλι. Ὁ Παυσανίας[44] μᾶς παραδίδει ὅτι εἶχεν ἰδεῖ σῶμα Τρίτωνος, πιθανῶς κάποιο εἶδος θαλασσίου κήτους. Ὁ Ἡσίοδος[45] ἀναφέρει ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Ἀμφιτρίτην καὶ τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν ὀνομάζει *εὐρυβίην*. Ὁ Τρίτων εἶναι ἀπὸ τοὺς νεωτέρους θαλασσίους θεούς. Παραδίδεται ὅτι ἐπάλαισε μὲ τὸν Ἡρακλῆ. Παραδίδεται καὶ ὡς ποταμός, πλησίον τοῦ ὁποίου ὁ Ζεὺς ἐγέννησε τὴν Ἀθηνᾶ (Τριτογένεια). Ἔζη εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, εἰς τὸ χρυσὸ ἀνάκτορον τῶν γονέων αὐτοῦ. Ἦτο ἀπὸ τὴν μέσην καὶ ἄνω ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴν μέσην καὶ κάτω ἰχθύς. Δυνάμεθα νὰ τὸν φαντασθῶμεν ὡς ἓν εἶδος Σιληνοῦ ἢ Σατύρου τῆς θαλάσσης, ὁ ὁποῖος ἐβίαζε γυναῖκας, ἥρπαζε νέους, ἐτρόμαζε καὶ παραπλανοῦσε μὲ ἕνα ὀστράκινο κέρατο. Παραδίδεται καὶ ἕνα πλῆθος ἀπὸ τρίτωνες, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ θηλυκοὺς τρίτωνας ἐώρταζον εἰς τὸν ἀφρὸν τῶν κυμάτων τὸν γάμον τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης ἢ τὴν γέννησιν τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ Γ λ α ῦ κ ο ς, ὁ *πόντιος* ἢ *θαλάττιος*, ἦτο δαίμων μὲ τὸ ἄνω σῶμα ἀνθρώπινον καὶ τὸ κάτω ἰχθύος. Ὁ σχετικὸς μὲ αὐτὸν μῦθος συνδέεται μὲ τὴν Ἀνθηδόνα, μικρὸν λιμένα τοῦ Εὐρίπου. Κατὰ τὸν Παυσανίαν[46] ὑπῆρξεν ἁλιεύς, υἱὸς τῆς Ἀλκυόνης καὶ τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος, μεταβληθεὶς εἰς θαλάσσιον δαίμονα, ὁ ὁποῖος προέλεγεν εἰς τοὺς ναυτικοὺς καὶ γενικῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ μέλλον. Ὑπῆρξε σύντροφος τοῦ Νηρέως καὶ τῶν Νηρηΐδων καὶ *δαίμων πρόπολος* τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης.

Μετὰ τοὺς θαλασσίους δαίμονας ἀκολουθοῦν οἱ δαίμονες τοῦ ἀ έ ρ ο ς, ὁ Β ο ρ έ α ς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνεμοι. Ὁ Βορέας, υἱὸς τοῦ Ἀστραίου καὶ τῆς Ἠοῦς, ἐλατρεύετο ἰδίως εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν παράδοσιν προσέφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη παράδοσις τὸν συνδέει μὲ τὴν γῆν τῆς Ἀττικῆς· κατὰ τὸν Πλάτωνα[47] ὁ Βορέας ἥρπαξεν ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον ἢ ἀπὸ τὰ νῶτα τοῦ Ἰλισσοῦ τὴν Ὠρείθυιαν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐρεχθέως, ἀπέκτησε μάλιστα ἀπὸ αὐτὴν δύο υἱούς, τὸν Ζήτην καὶ τὸν Κάλαϊν. Ὁ Βορέας παριστάνεται πτερωτός, μὲ δύο πρόσωπα, τὸ ἓν νὰ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὰ ὀπίσω, ὅπως οἱ Ἑρμαῖ. Ὁ περιηγητὴς Παυ-

---

42. Πινδ. *Πυθ.* 4. 21 κ.ἑ. *Κέκλυτε, παῖδες ὑπερθύμων τε φωτῶν καὶ θεῶν ... τόν ποτε || Τριτωνίδος ἐν προχοαῖς || λίμνας θεῷ ἀνέρι εἰδομένῳ γαῖαν διδόντι || ξείνια πρῴραθεν Εὔφαμος καταβὰς || δέξατο.*

43. Βεργιλ. *Αἰνειάς* 6. 171 κ.ἑ.

44. Παυσανίου IX. 20.4 *φησὶ γὰρ δὴ οὗτος, ὁπόσα ἐλαύνοιτο ἐπὶ θάλασσαν βοσκήματα, ὡς ἐλόχα τε ὁ Τρίτων καὶ ἥρπαζεν.* Πβ. ἐπίσης IX.21.1.

45. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 930 κ.ἑ. *Ἐκ δ' Ἀμφιτρίτης καὶ ἐρικτύπου Ἐννοσιγαίου || Τρίτων εὐρυβίης γένετο μέγας, ὅς τε θαλάσσης || πυθμέν' ἔχων παρὰ μητρὶ φίλῃ καὶ πατρὶ ἄνακτι || ναίει χρύσεα δῶ, δεινὸς θεός.*

46. Παυσανίου IX. 22. 6, 7 *Τούτων τε δή ἐστι τῇ Ἀνθηδόνι μνήματα, καὶ ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ καλούμενον Γλαύκου πήδημα. εἶναι δὲ αὐτὸν ἁλιέα, καὶ ἐπεὶ τῆς πόας ἔφαγε, δαίμονα ἐν θαλάσσῃ γενέσθαι καὶ ἀνθρώποις τὰ ἐσόμενα ἐς τόδε.*

47. Πλάτ. *Φαῖδρος* 229 b-d *... οὐκ ἐνθένδε μέντοι ποθὲν ἀπὸ τοῦ Ἰλισοῦ λέγεται ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν ἁρπάσαι; ... ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου.*

σανίας[48] μᾶς παραδίδει ὅτι ὑπῆρχε παλαιὰ παράστασις τοῦ Βορέα μὲ φιδίσια πόδια.

Ἐνῷ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν[49] οἱ ἄνεμοι περιορίζονται ἐντὸς ἀσκοῦ ἀπὸ τὸν θεὸν ὅλων τῶν ἀνέμων Αἴολον καὶ χάνουν τὴν δύναμίν των περιοριζόμενοι καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ θεοῦ των, εἰς ἕλας τὰς ἄλλας μυθολογικὰς διηγήσεις διαδραματίζουν ἀνεξάρτητον ρόλον. Ἀρχικῶς οἱ ἄνεμοι λαμβάνουν τὴν μορφὴν ἀλόγου (τὰ ταχέα εἰς τοὺς πόδας ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέως ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὸν ἄνεμον Ζέφυρον καὶ τὴν Ἅρπυιαν Ποδάργην), ἀργότερον ἐμφανίζονται μὲ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀλλὰ πτερωτήν. Ὁ Ὅμηρος[50] ὁμιλεῖ διὰ τέσσαρας ἀνέμους· ὁ Ἡσίοδος[51] διὰ τρεῖς, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὡς τέκνα τοῦ Ἀστραίου καὶ τῆς Ἠοῦς μὲ τὰ ὀνόματα Ζέφυρος, Βορέας καὶ Νότος. Χαρακτηριστικὸν τοῦ μὴ σταθεροῦ ἀριθμοῦ των εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὸν α' αἰ. μ.Χ. εἰς τὴν ζωοφόρον τοῦ Ὡρολογίου τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπεικονίζονται ὀκτὼ ἄνεμοι ὡς πτερωταὶ ἀνδρικαὶ μορφαί.

Μία ἀπὸ τὰς πλέον προβληματικὰς μορφὰς δαιμόνων ὑπῆρξεν ἡ κόρη τοῦ κυνὸς Ὄρθρου καὶ τῆς Ἐχίδνης, ἡ Σφὶγξ (ἢ Φὶξ - Φίκιον ὄρος)[52]. Εἶχε κεφαλὴν γυναικείαν καὶ σῶμα λέοντος. Πιστεύεται ὅτι τὸ φανταστικὸν αὐτὸ ὂν ἕλκει τὴν καταγωγήν του ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον καὶ γενικώτερον τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὑπῆρξε σύμβολον τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, καὶ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ διεδόθη καὶ εἰς τὴν γεωμετρικὴν Ἑλλάδα ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀνατολιζούσης τέχνης ἢ τέχνης τοῦ Ἰδαίου ρυθμοῦ (6ος αἰὼν π. Χ.). Συνήθως αἱ Σφίγγες ἐμφανίζονται μὲ κεφαλὴν γυναικείαν, ἂν καὶ εἰς τὴν τέχνην τῆς Ἀνατολῆς ἐμφανίζονται καὶ μὲ ἀνδρικὰς κεφαλάς.

Υἱοθετήθη ὑπὸ τῆς τέχνης ὡς τὸ πνεῦμα, ὁ δαίμων, ὁ ὁποῖος ἀπομακρύνει τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζώντων. Ἐπιστεύετο ὅτι παρευρίσκετο εἰς ὅλας τὰς φονικὰς μάχας. Ἀποτρόπαιος μορφή, ἐτοποθετεῖτο ἐπὶ τῶν τάφων, καθὼς καὶ ὡς κόσμημα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν ἀσπίδων[53]. Ἡ Σφίγξ ὡς μυθολογικὴ μορφὴ ἐμφανίζεται ἰδίως εἰς τὸν Βοιωτικὸν χῶρον καὶ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸν κύριον τοπικὸν μῦθον τῶν Λαβδακιδῶν. Ὁ Ἀπολλόδωρος[54] ἀναφέρει ἕνα εἶδος λαϊκῆς παραδόσεως, ὅτι ἡ Σφίγξ ἐστάλη ἀπὸ τὴν Ἥραν εἰς τὰς Θήβας διὰ νὰ ὑπυβάλλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὸ γνωστὸν ἐρώτημα, τὸ σχετικὸν μὲ τὰς τρεῖς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ δώσῃ τὴν ὀρθὴν λύσιν· οὔτε ὁ Αἵμων ἠδυνήθη νὰ δώσῃ μίαν ὀρθὴν ἀπάντησιν καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐχάθη. Τέλος ἡ

---

48. Παυσανίου V. 19.1 ... *Βορέας ἐστὶν ἡρπακὼς Ὠρείθυιαν· οὐραὶ δὲ ὄφεων ἀντὶ ποδῶν εἰσὶν αὐτῷ.*

49. Ὁμήρου *Ὀδύσ.* κ 19 κ.ἑ. *δῶκε δὲ μ' ἐκδείρας ἀσκὸν βοὸς ἐννεώροιο,* || *ἔνθα δὲ βυκτάων ἀνέμων κατέδησε κέλευθα·* || *κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων,* || *ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.*

50. Ὁμήρου *Ἰλιὰς* Ι 5 ... *Βορέης καὶ Ζέφυρος, τώ τε Θρῄκηθεν ἄητον,* ... Πβ. ἐπίσης Φ 334· *Ὀδύσ.* ε 331 κ.ἑ. *ἄλλοτε μέν τε Νότος Βορέῃ προβάλεσκε φέρεσθαι,* || *ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρῳ εἴξασκε διώκειν.*

51. Ἡσιόδ. *Θεογ.* 869 κ.ἑ. *Ἐκ δὲ Τυφωέος ἔστ' ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων,* || *νόσφι Νότου Βορέω τε καὶ Ἀργέστεω Ζεφύρου τε·* || *οἵ γε μὲν ἐκ θεόφιν γενεή, θνητοῖς μέγ' ὄνειαρ.*

52. Ibid. *Θεογ.* 326 κ.ἑ. *Ἡ δ' ἄρα Φῖκ' ὀλοὴν τέκε Καδμείοισιν ὄλεθρον* || *Ὄρθῳ ὑποδμηθεῖσα Νεμειαῖόν τε λέοντα.* Πβ. Heinz Demisch, *Die Sphinx. Geschichte ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart,* Stuttgart (Urachhaus) 1977.

53. Αἰσχ. *Ἑπτ. ἐπὶ Θήβ.* 492 κ.ἑ. *ὅστις τόδ' ἔργον ὤπασεν πρὸς ἀσπίδι,* || *Τυφῶν' ἱέντα πύρπνοον διὰ στόμα* || *λιγνὺν μέλαιναν, αἰόλην πυρὸς κάσιν.* Πβ. ἐπίσης 511, 522 κ.ἑ.

54. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* III. 5. 8 κ.ἑ. *ἔπεμψε γὰρ Ἥρα Σφίγγα, ἣ μητρὸς μὲν Ἐχίδνης ἦν πατρὸς δὲ Τυφῶνος, εἶχε δὲ πρόσωπον μὲν γυναικός, στῆθος δὲ καὶ βάσιν καὶ οὐρὰν λέοντος καὶ πτέρυγας ὄρνιθος. μαθοῦσα δὲ αἴνιγμα παρὰ μουσῶν ... τοῦτο προὔτεινε Θηβαίοις.*

λύσις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος. Κατὰ μίαν παράδοσιν[55] ἡ Σφίγξ ηὐτοκτόνησεν ἢ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος. Ὑπῆρξε πνεῦμα σοφόν, αἰνιγματικόν. Ὁ Εὐριπίδης τὴν ἀποκαλεῖ *σοφὴν παρθένον*, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἔψαλλε τὸ περίφημον αἴνιγμά της[56].

Οἱ κατ' ἐξοχὴν ὅμως ζωο-ανθρώπινοι δαίμονες τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ὑπῆρξαν οἱ Κένταυροι. Πρόκειται διὰ ἕνα φῦλον ἀγρίων, ζωομόρφων δαιμόνων, συνδυασμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ἐκείνου τοῦ ἀλόγου. Εἶχον κεφαλὴν καὶ κορμὸν ἀνθρώπινον, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο εἰς τὸν κορμὸν καὶ τοὺς πόδας ἀλόγου. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἔζων εἰς τὰ δασώδη ὄρη τῆς Ἤλιδος, Ἀρκαδίας καὶ Θεσσαλίας (Πήλιον). Πιθανῶς ἡ σύλληψίς των καὶ ἡ ἔνταξίς των εἰς τὸν μυθολογικὸν κόσμον νὰ συνδέεται μὲ τοὺς ἱπποτρόφους Θεσσαλούς. Ἡ μακρὰ παράδοσις, ἡ ὁποία συνδέει τὴν εὔφορον πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας μὲ τὴν ὕπαρξιν μεγάλου ἀριθμοῦ ἱπποειδῶν καθὼς καὶ μὲ τὴν ἄνθησιν τῆς ἱππικῆς τέχνης, ἀποτελεῖ ἀφορμὴν διὰ τὴν ἀκόλουθον σκέψιν: Μήπως οἱ μυθολογικοὶ Κένταυροι δὲν ἦσαν παρὰ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς, οἱ ὁποῖοι μὲ ὁρμητήριον τὰ πέριξ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ὄρη ἐνήργουν ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν πεδινῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς γῆς προξενοῦντες τοιοῦτον φόβον εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ὥστε νὰ θεωρῆται ὅτι ἀναβάτης καὶ ἵππος ἀποτελοῦν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ ὄν.

Παρόμοιον φόβον προεκάλεσαν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οἱ ἔφιπποι Ἱσπανοὶ κατακτηταὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς (Ἴνκας - Ἀζτέκοι), οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος ἠγνόουν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἵππου. Ὅθεν εἶναι πολὺ πιθανὸν αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ πεζοῦ πολεμιστοῦ ἔναντι τοῦ ἐφίππου, ὁ ὁποῖος ἕνεκα πλεονεκτικωτέρας θέσεως ἦτο ὁ βέβαιος νικητής, νὰ ἔπαιξε καθοριστικὸν ρόλον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς μυθικῆς μορφῆς τῶν Κενταύρων.

Οἱ Κένταυροι ἐμφανίζονται ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον[57], ὅπου χαρακτηρίζονται ὡς *φῆρες*, εἰς δὲ τὴν τέχνην ἤδη ἀπὸ τοὺς ὑστερομυκηναϊκοὺς χρόνους. Ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀγρίαν ζωὴν καὶ τὰ ζωώδη ἔνστικτα. Χαρακτηρίζονται ἀπὸ μίαν τάσιν διὰ λαγνείαν καὶ συχνὴν μέθην. Χαρακτηριστικαὶ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Κένταυροι συνεδέθησαν μὲ μυθολογικοὺς ἥρωας εἶναι ἡ μάχη Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων[58], ἡ περίπτωσις τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Κενταύρου Φώλου κ. ἄ. Ὡρισμένοι Κένταυροι δημιουργοῦν ἰδιαιτέρους μύθους, ὡς ὁ Νέσσος, ὁ Χείρων, ὁ ὁποῖος εἰκονίζεται εἰς τὴν τέχνην μὲ τὸ ἔμπροσθεν σῶμα ἐξ ὁλοκλήρου ἀνθρώπινον, κ. ἄ. Κατὰ τὸν Πίνδαρον[59] ὅτε ὁ Ἰξίων ἡνώθη μὲ τὴν Ἥραν, ἡ ὁποία εἶχε λάβει μορφὴν νέφους, ἐγεννήθη ὁ πρῶτος Κένταυρος, ὁ ὁποῖος ἡνώθη μὲ τὰς φοράδας τοῦ Πηλίου καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ γένος τῶν Κενταύρων.

Εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνθρωπομόρφων δαιμόνων περιλαμβάνεται καὶ ὁ Κέκροψ, ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν μῦθον. Ὁ Κέκροψ εἶχε *συμφυὲς σῶμα ἀνδρὸς καὶ δράκοντος*, ἐγεννήθη δὲ ἀπὸ τὴν Γῆν. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ση-

---

55. Σχόλια εἰς Εὐριπ. *Φοίν.* 26 (Schwartz).

56. Εὐριπ. *Φοίνισ.* 48 *ὅστις σοφῆς αἴνιγμα παρθένου μάθοι,* || *τούτῳ ξυνάψειν λέκτρα.* Πβ. ἐπίσης 1507 ... *Σφιγγὸς ἀοιδοῦ σῶμα φονεύσας.*

57. Ὁμήρου *Ἰλιὰς* Α 267 *κάρτιστοι μὲν ἔσαν καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο,* || *φησὶν ὀρεσκῴοισι* ... · Ὀδύσ. φ 303 *ἐξ οὗ Κενταύροισι καὶ ἀνδράσι νεῖκος ἐτύχθη,* || *οἳ δ' αὐτῷ πρώτῳ κακὸν εὕρετο οἰνοβαρείων.*

58. Ὁμήρου *Ἰλιὰς* Β 742 *τόν ῥ' ὑπὸ Πειριθόῳ τέκετο κλυτὸς Ἱπποδάμεια* || *ἤματι τῷ ὅτε Φῆρας ἐτείσατο λαχνήεντας*... · Ὀδύσ. φ 295 κ. ἑ. ... *καὶ Κένταυρον, ἀγακλυτὸν Εὐρυτίωνα,* ... *ὁ δ' ἐπεὶ φρένας ἄασεν οἴνῳ,* || *μαινόμενος* ... *κάτα Πειριθόοιο.*

59. Πινδ. *Πυθ.* ΙΙ. 47 κ. ἑ.

μαίνει *αὐτὸς μὲ τὴν οὐρά*. Ὑπῆρξεν ὁ κριτὴς εἰς τὴν ἔριν Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος διὰ τὴν προστασίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ γέννησις τοῦ πρώτου βασιλέως ἀπὸ τὴν Γῆν ἴσως νὰ ἀποτελῇ ἀπήχησιν τοῦ αὐτόχθονος τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον[60] ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἀπεκάλεσε τὸν Δία μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασεν ἄγαλμα εἰς τὴν Ἀθηνᾶ[61]. Ἐπίσης παραδίδεται ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἔκαμε τὴν διαπίστωσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι πλὴν τῆς μητρὸς ἔχουν καὶ πατέρα (μία στροφὴ ἀπὸ τὴν ἀπόλυτον μητριαρχίαν εἰς τὴν πατριαρχίαν) καὶ ὅτι ἐθέσπισε τὴν μονογαμίαν[62]. Σύζυγός του ὑπῆρξεν ἡ Ἄγλαυρος καὶ θυγατέρες ἡ Ἕρση, ἡ Πάνδροσος καὶ ἡ ὁμώνυμος μὲ τὴν μητέρα της Ἄγλαυρος, αἱ ὁποῖαι ἀνέθρεψαν τὸν Ἐριχθόνιον.

Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερθέντας ζωομόρφους δαίμονας θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις μίαν ὁμάδα δαιμονικῶν μορφῶν, αἱ ὁποῖαι συνδέονται ἄμεσα μὲ τὴν λατρείαν ἑνὸς νεωτέρου θεοῦ, τοῦ Διονύσου. Εἶναι οἱ Σάτυροι, οἱ Σιληνοί, ὁ Πὰν καὶ οἱ λοιποὶ ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου, τῶν ὁποίων τὸ σῶμα ἀποτελεῖ συνδυασμὸν ἀνθρωπίνων καὶ ζωωδῶν χαρακτηριστικῶν ἰδίως εἰς τὰ κάτω ἄκρα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ὅμοια μὲ ἀλόγου ἢ αἰγός.

Καὶ τοὺς μὲν Σ α τ ύ ρ ο υ ς θὰ πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς πνεύματα τῶν δασῶν, ἀναμνήσεις μιᾶς πρωτογόνου λατρείας τῆς φύσεως καὶ ὅλων τῶν πλασμάτων αὐτῆς. Εἰς τὰς παλαιοτέρας ἀπεικονίσεις αὐτῶν ἐμφανίζονται μὲ πλουσίαν οὐρὰν καὶ αὐτιὰ ἀλόγου, ἐνῷ κατὰ τὰ λοιπὰ ἔχουν ἀνθρώπινα χαρακτηριστικά. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους συγχέονται μὲ τοὺς Σιληνούς, ἀπὸ δὲ τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς διαχωρίζονται καὶ οἱ μὲν Σάτυροι ἐμφανίζονται ὡς νεανικαὶ οἱ δὲ Σιληνοὶ ὡς γεροντικαὶ μορφαί.

Εἰς ἀντίθεσιν δὲ μὲ τοὺς Σατύρους οἱ Σ ι λ η ν ο ὶ ἐμφανίζονται μὲ πόδια ἡμιόνου καὶ φυσικὰ μὲ τὴν ἀπαραίτητον οὐρὰν καὶ τὰ μυτερὰ αὐτιά. Πρόκειται διὰ ἀνθρωποφαλλικὰς μορφὰς μὲ πεπλατυσμένα πρόσωπα καὶ χυδαίους τρόπους.

Ὁ μέγας ὅμως φαλλικὸς θεὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως τῆς Ἀρκαδίας ὑπῆρξεν ὁ Π ά ν, ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς «Νύμφης τοῦ Δρύοπος», δηλ. τῆς θυγατρὸς τοῦ Δρύοπος[63], ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θύμβρεως[64]. Ὁ Πὰν εἶχε κέρατα καὶ πόδια τράγου, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν νεωτέραν γενεὰν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξαν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς Πάνες. Ὁ Εὐριπίδης[65] ἤδη διακρίνει δύο Πάνες, τὸν ἕναν υἱὸν τοῦ Διὸς

---

60. Εὐσεβ. *Προπαρ. Εὐαγγελ.* X. 9.22 *Πρῶτος δὲ Κέκροψ λέγεται Ζῆνα κεκληκέναι τὸν θεόν, μὴ πρότερον οὕτω παρ' ἀνθρώποις ὠνομασμένον· ἔπειτα βωμὸν παρ' Ἀθηναίοις ἱδρῦσαι πρῶτος, καὶ πάλιν πρῶτος Ἀθηνᾶς ἄγαλμα στήσασθαι, ὡς οὐδὲ τούτων ἐκ παλαιοῦ ὑπαρχόντων.*

61. Ἀριστοφ. *Πλοῦτ.* 772 κ.ἑ. ... *ἔπειτα σεμνῆς Παλλάδος κλεινὸν πέδον || χώραν τε πᾶσαν Κέκροπος ἥ μ' ἐδέξατο.*

62. Ἀθήναιος 555 d ... *πρῶτος Κέκροψ μίαν ἐνὶ ἔζευξεν,* ... *διὸ καὶ ἔδοξέ τισιν διφυὴς νομισθῆναι, οὐκ εἰδότων τῶν πρότερον διὰ τὸ πλῆθος τὸν πατέρα.*

63. Ὁμηρ. Ὕμνος *(XIX) Εἰς Πᾶνα* 32 κ.ἑ. *ἔνθ' ὅ γε καὶ θεὸς ὢν ψαφαρότριχα μῆλ' ἐνόμευεν || ἀνδρὶ πάρα θνητῷ· θάλε γὰρ πόθος ὑγρὸς ἐπελθὼν || νύμφῃ ἐϋπλοκάμῳ Δρύοπος φιλότητι μιγῆναι· || ... τέκε ... φίλον υἱὸν ἄφαρ τερατωπὸν ἰδέσθαι, || αἰγιπόδην δικέρωτα πολύκροτον ἡδυγέλωτα.*

64. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* I 4, 1 ... *Ἀπόλλων δὲ τὴν μαντικὴν μαθὼν παρὰ Πανὸς τοῦ Διὸς καὶ Θύμβρεως...*

65. Σχόλια εἰς Εὐριπ. *Ῥῆσον* 36 *Ἐπιμενίδης δὲ Καλλιστοῦς καὶ Διὸς παῖδας γεγενῆσθαι Πᾶνα καὶ Ἀρκάδα διδύμους...* (Schwatz)· Αἰσχ. frg. 35 (N.—Snell).

καὶ δίδυμον ἀδελφὸν τοῦ Ἀρκάδος καὶ τὸν ἄλλον υἱὸν τοῦ Κρόνου. Ἡ διάκρισις ἐπετυγχάνετο μὲ τὰ σύνθετα ὀνόματα, ὡς π. χ. Τιτανοπάν, Διοπάν, Ἑρμοπάν, Αἰγιπὰν κ. ἄ. Εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ Διονύσου ἐμφανίζονται καὶ Πανίσκοι, δηλ. μικροὶ Πάνες, οἱ ὁποῖοι παίζουν τὸν ρόλον Σατύρων.

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἰδιάζουσαν περίπτωσιν τοῦ Μινωταύρου. Ὁ Μινώταυρος[66], μισὸς ἄνθρωπος καὶ μισὸς ταῦρος, ἦτο κατὰ τὸν μῦθον υἱὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης, ἔζη δὲ εἰς τὸν Λαβύρινθον. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν τὸν Μινώταυρον οὔτε ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς μυθικῆς παραδόσεως, οὔτε ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς λατρείας. Ἂς σημειωθῇ μόνον ἐνδεικτικῶς ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄποψις ὅτι εἰς τὸν μῦθον ὑποκρύπτεται μία λατρεία τοῦ διπλοῦ πελέκεως ἐντὸς τοῦ Λαβυρίνθου[67].

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ τονίσωμεν εἶναι ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅλους τοὺς προηγουμένους δαίμονας, οἱ ὁποῖοι ἀνεξαρτήτως ζωομόρφων χαρακτηριστικῶν διετήρησαν ἀπολύτως καὶ πάντοτε τὴν ἀνθρωπίνην κεφαλήν, ὁ Μινώταυρος κατ' ἐξαίρεσιν εἶναι ἕνα ἀνθρώπινον ὡς πρὸς τὸ σῶμα ὂν μὲ κεφαλὴν ὅμως ζώου, ταύρου. Ἀπὸ ὅ,τι δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία παρὰ τὸν πλοῦτον τῶν μορφῶν δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ παρομοίαν μορφήν, δηλ. ἕνωσιν ἀνθρώπου καὶ ζώου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ κεφαλὴ νὰ εἶναι ζωώδης. *Ὁ Μινώταυρος εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωσις.*

Ἐξήγησιν αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν πρὸς δύο κατευθύνσεις.

Ἡ πρώτη εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν κυριαρχικὴν λατρείαν τοῦ ταύρου εἰς τὴν Μινωικὴν Κρήτην, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ μοναδικὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ τὴν λατρείαν (βούκρανα, κέρατα ταύρου, ἀπεικονίσεις ταυροκαθαψίων κ. ἄ.). Ὡς ἐκ τούτου ὁ τοπικὸς δαίμων εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἔχῃ ἔντονον τὸ ταυρικὸν στοιχεῖον. Ἡ βαθεῖα ἐπιρροὴ τῆς λατρείας τοῦ ταύρου φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς μεταφορᾶς τῆς λατρείας καὶ εἰς τὸν Μυκηναϊκὸν κόσμον. Ὁ ταῦρος εἶναι σύμβολον ζωῆς καὶ δυνάμεως, τὰ δὲ κέρατα αὐτοῦ σημεῖον εὐφορίας (πβ. κέρας Ἀμαλθείας, ποτάμιοι θεοὶ μὲ κέρατα κ.τ.λ.). Σημειωτέον ὅτι, ἐνῷ θὰ ἠδύνατο ὁ Μινώταυρος νὰ παριστάνεται μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλήν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ προσετίθεντο τὰ κέρατα τοῦ ταύρου, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀνθρωπίνη κεφαλὴ ἐλλείπει τελείως.

Ἡ δευτέρα κατεύθυνσις μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Αἱ παραστάσεις τοῦ Μινωταύρου ἐνθυμίζουν παραστάσεις Αἰγυπτιακῶν θεοτήτων. Πράγματι τὸ Αἰγυπτιακὸν πάνθεον εἶναι μία μοναδικὴ συλλογὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν θεῶν μὲ κεφαλὴν ζώου καὶ σῶμα ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱερῶν θεοποιημένων ζώων[68].

Ἡ Αἰγυπτιακὴ γλυπτική, ὅπως μᾶς ἔχει διασωθῇ, περιλαμβάνει κολοσσιαῖα ἀγάλματα ἀπὸ ἀμμόλιθον, γρανίτην καὶ βασάλτην ἢ μικροτέρας συνθέσεις ἀπὸ ὕαλον, ὀρείχαλκον καὶ σπανιώτερον ἀπὸ χρυσόν, τὰ ὁποῖα παριστάνουν ἀνδρικὰς ἢ γυναικείας θεότητας μὲ σπανίως ἀνθρωπίνην κεφαλήν· εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἔχουν κεφαλὴν τετραπόδου ζώου ἢ πτηνοῦ ἢ ἐντόμου. Τὰ ζῶα, τῶν ὁποίων φέρουν τὴν κεφαλὴν αἱ Αἰγυπτιακαὶ θεότητες, εἶναι εἰς γενικὰς γραμμὰς ὁ βοῦς, ἡ γαλῆ, ἡ ἀγελάς, ὁ κροκόδειλος, ὁ σκυλόμορφος πίθηκος, ὁ ὄνος, ὁ ἱέραξ, ὁ βάτραχος, ὁ ἱπποπόταμος, ἡ ἶβις, τὸ τσακάλι, ὁ λέων, ἡ λέαινα, ὁ κριὸς μὲ καμπυλωτὰ κέρατα, ὁ κριὸς μὲ κυματοειδῆ κέρατα, ὁ σκαραβαῖος, ὁ σκορπιός, ὁ

---

66. Ἀπολλοδ. *Βιβλ.* III 1. 4 κ.ἑ. *ὀργισθεὶς δὲ αὐτῷ Ποσειδῶν ὅτι μὴ κατέθυσε τὸν ταῦρον, τοῦτον μὲν ἐξηγρίωσε, Πασιφάην δὲ ἐλθεῖν εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοῦ παρεσκεύασεν... ἡ δὲ Ἀστέριον ἐγέννησε τὸν κληθέντα Μινώταυρον. οὗτος εἶχε ταύρου πρόσωπον, τὰ δὲ λοιπὰ ἀνδρός.*

67. W. F. J. Knight, *Cumaean Gates* (1936) κεφ. 8. Πβ. *O. C. D.* s. v. Minos.

68. Joseph W. Swain, *The Ancient World*, τόμ. 2, New York 1950, σ. 627 κ.ἑ., ἔνθα ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία· βλ. ἐπίσης ἐν H. Demisch, ὑποσημ. 52.

ὄφις, ὁ γύψ, ὁ λύκος κ. ἄ. Κατωτέρω παραθέτομεν ἐνδεικτικῶς τὰς σπουδαιοτέρας Αἰγυπτιακὰς θεότητας, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὴν *κεφαλὴν* τοῦ ἀντιστοίχου *ζώου*[69].

Ἀγελάς : ἡ θεὰ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἔρωτος *Ἀθῶρ* (Hathor), ἡ *Ἶσις* (Isis), ὁσάκις ταυτίζεται μὲ τὴν *Ἀθῶρ*. Πβ. ἐπίσης τὴν θεὰν τοῦ οὐρανοῦ Nut.

Βάτραχος : ἡ θεὰ Heket.

Γαλῆ: ἡ θεὰ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐθυμίας Bast, συχνὰ καὶ ἡ θεότης Mut.

Γύψ : ἡ θεότης Nekhebet.

Ἶβις : ὁ θεὸς *Θὼθ* (Thoth).

Ἱέραξ : ὁ Ra - Harakhte, ὁ *Ὥρος* (Horus), ὁ θεὸς τοῦ πολέμου *Μόνθ* (Mont), οἱ θεότητες Khons - Hor καὶ Qebhsnuf.

Ἱπποπόταμος: ἡ θεὰ *Θοῆρις* (Taueret).

Κριὸς μὲ καμπυλωτὰ κέρατα : ὁ θεὸς *Ἄμμων* (Amon).

Κριὸς μὲ κυματοειδῆ κέρατα : ὁ θεὸς τῆς περιοχῆς τῶν καταρρακτῶν *Κνῆφις* (Khnum), ὁ θεὸς Hershef ἢ Harsaphes, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν Ἡρακλέα τῶν Ἑλλήνων.

Κροκόδειλος : ὁ θεὸς Sebek ἢ Suchos, ποὺ ἦτο γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς *Σοῦχος* καὶ *Πετεσοῦχος*.

Λέων : ἐνίοτε ἡ θεὰ Νεφερσῆς (Nefertum).

Λέαινα : οἱ θεότητες Sekhmet, Tefnut καὶ ἐνίοτε οἱ Mut καὶ Renenet.

Λύκος : οἱ θεότητες Upuaut, Khenti Amenti (ἡ ὀνομασία Amenti δηλοῖ τὸν ἑλληνικὸν Ἅδην).

Ὄνος : ὁ θεὸς Set, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν ἑλληνικὸν Τυφῶνα.

Ὄφις : ἡ θεὰ Buto, ἐπίσης οἱ θεότητες Mertseger καὶ Renenet.

Πίθηκος σκυλόμορφος : ἡ θεότης *Ἄπις* (Hapi) καὶ μερικὲς φορὲς ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς σοφίας *Θὼθ* (Thoth).

Σκαραβαῖος : ἡ θεότης Khepri.

Σκορπιός : ἡ θεὰ Selket.

Ταῦρος : ὁ *Ὀσοῦαπις* (Osorapis) καὶ ἐπίσης ὁ *Ἄπις* (Hapi) καὶ Mont.

Τσακάλι : ὁ θεὸς *Ἄνουβις* (Anubis) καὶ ἡ θεότης Duamutef.

Παρατηροῦμεν ὅτι οἱ θεοὶ μὲ κεφαλὴν ζώου ἀποτελοῦν τὴν πλειονότητα εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν πάνθεον Παραλλήλως καὶ εἰς ἄλλους ἀνατολικοὺς λαοὺς ἐμφανίζεται αὐτὸς ὁ ζωομορφισμός, ὅπως π. χ. εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους. Εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν θρησκείαν ὅμως εὑρίσκει τὴν πληρεστέραν αὐτοῦ ἐμφάνισιν καὶ μάλιστα διατηρεῖται ἀναλλοίωτος καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν τεσσάρων μεγάλων ἱερῶν κέντρων, Ἑρμοπόλεως, Ἡλιοπόλεως, Μέμφιδος καὶ Βουσίριδος. Οἱ κυριώτεροι θεοί, ὁ Οὐρανὸς (ἡ Αἰγυπτιακὴ θεότης Nut ἢ Hathor), ἡ Γῆ (ὁ Αἰγυπτιακὸς Seb), ὁ Ἥλιος (ὁ Aten ἢ Khepri ἢ Ra ἢ Atum ἢ Horus ἢ Ra Harakhte), Σελήνη (Aah ἢ Thoth ἢ Khons) καθὼς καὶ ἡ ἐννεὰς τῆς Ἡλιοπόλεως καὶ αἱ θεότητες, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ὀσίριδος, ἐμφανίζονται σχεδὸν πάντοτε μὲ ζωόμορφον κεφαλήν. Αἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ὀλίγαι ἐν συγκρίσει μὲ τὰ πολυάριθμα ζωόμορφα παραδείγματα. Ἀναμφιβόλως ὁ ζωομορφισμὸς αὐτὸς ἀνάγεται εἰς τοτεμιστικά, παγανιστικὰ πρότυπα. Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι ἀνατολικοὶ λαοὶ παρουσιάζουν παρόμοιον ζωομορφισμόν, ἀλλὰ ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὰ σκῆπτρα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Μινωῖται, οἱ ὁποῖοι ἀποδεδειγμένως εἶχον στενὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μινωταύρου ἐπηρεάσθησαν καὶ ἐδέχθησαν τὴν ζωόμορφον κεφαλήν. Μόλις διεκόπησαν αἱ ἐπαφαὶ καὶ κατεστράφη ἡ Μινωικὴ Κρήτη, παύει νὰ ἐμφανίζεται καὶ ἡ μοναδικὴ αὐτὴ περίπτωσις.

Θὰ πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι, ἐνῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον αἱ ἀνθρώπιναι μορφαὶ μὲ

69. Πβ. *New Larousse Encyclopedia of Mythology*, Hong Kong—N. Y. 1968², σ. 48.

κεφαλὴν ζώου ἀπεικονίζουν θεότητας, εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ δαιμονικαὶ μορφαὶ δὲν εἶναι θεοί, ἀλλά, ὅπως καὶ ἐν ἀρχῇ ἐτονίσθη, εἶναι μορφαὶ θνηταί, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουν οὔτε εἰς τὸν κόσμον τῶν θεῶν οὔτε εἰς ἐκεῖνον τῶν ἀνθρώπων.

Μετὰ τὴν ἐκ παραλλήλου ἐξέτασιν Ἑλληνικῶν δαιμόνων καὶ Αἰγυπτιακῶν κυρίως θεοτήτων καταλήγομεν εἰς τὰ ἑξῆς :

Τὸ ἑλληνικὸν μυθολογικὸν πάνθεον δὲν γνωρίζει ζωομόρφους θεούς. Τὰ ζωόμορφα τέρατα, ὅπως μᾶς παρεδόθησαν, δὲν εἶναι θεοί, ἀλλὰ κατάλοιπα προελληνικῶν θεοτήτων, ὅπως τὰ ἐφαντάσθη καὶ τὰ διεμόρφωσεν ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος μέσα ἀπὸ τοὺς φόβους καὶ τὴν ἀμηχανίαν του διὰ τὸν ἄγνωστον κόσμον, ὁ ὁποῖος τὸν περιέβαλλεν. Ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία εἶναι καθαρῶς ἀνθρωπομορφική, αἱ δὲ δαιμονικαὶ μορφαὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ὅτε παύουν νὰ λατρεύωνται τυπικῶς, ἐξημερώνονται καὶ μετατρέπονται εἰς ἀγαθὰς θεότητας.

Ὁ ἑλληνικὸς νοῦς δὲν δύναται νὰ διανοηθῇ νὰ λατρεύσῃ θεότητα μὲ κεφαλὴν ζώου. Ἡ κεφαλή, τὸ κέντρον τοῦ νοῦ διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, τὸ κέντρον τῆς σκέψεως καὶ τῆς διανοήσεως δὲν δύναται νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἕνα ζῶον ἢ πτηνὸν ἢ ἔντομον. Ὅπως δὲ ἐτόνισε παντοῦ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον ὡς πρωταρχικὸν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία εἶναι μῖγμα πίστεως καὶ σκέψεως, τὴν ἀνθρωπίνην κεφαλὴν θέτει ὡς βάσιν τῆς σκέψεως ὄχι μόνον τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ. Οὐδὲν ἄλλο πλάσμα τῆς φύσεως δύναται νὰ ἐξυψωθῇ εἰς τὴν θέσιν θεοῦ, παρὰ μόνον ὄντα μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλήν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀργότερα ἡ φιλοσοφία διετύπωσεν, ὁ Ἕλλην τὸ εἶχε διακρίνει καὶ τονίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐμφανίσεώς του, ὅτε ἐδημιούργησε τὰς βάσεις τῆς θρησκείας καὶ λατρείας. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς διακρίνει αὐτὸν ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ἀρχαίους λαούς, δηλ. ὁ τρόπος τῆς σκέψεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας.

SUMMARY

Human-figured demons in Greek mythology in comparison with those of animal-figured gods of eastern peoples

In this article we compare the difference between the monsters (i. e., an unusual animal, or combination of animals) and the demonic figures of Greek mythology mith those of ancient eastern people, especially Egyptians.

Contrary to the monsters, demons were imaginary figures consisting of a combined body, half human and half animal; their heads and torsos were human, while their lower bodies were zoomorphic; they were not gods.

We obtain this comparison by citing and examining briefly the most representative demonic figures [e. g. Gorgo, Echidna, Typhon, Erinyes, Graiai, Argos, Harpyiai, Seirenes, water - demons (Acheloos, Nereus, Proteus, Triton, Glaukos), Boreas, Sphinx, Kentauroi, Kekrops, Satyroi, Silenoi and Minotaurus] with the Egyptian ones (cf. a list on p. 258, n. 69). Minotaurus is the only exception; it has a human body and a head of an animal (bull), evidently an eastern influence.

In conclusion, contrary to the eastern pattern the Greeks always considered the human head a main feature of every superhuman, demonic, or demi-god figure; this tendency generally governs Greek thought, religion and art.

The University of Athens JOHN E. KARNEZIS, M. A., Ph. D. - LL. B.